

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В УКРАЇНІ НАПЕРЕДОДНІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917 РОКУ

*ДАЦЕНКО Олександр Миколайович,
к.і.н., доцент, доцент кафедри оперативного
мистецтва Національного університету
оборони України ім. І. Черняховського*

У процесі революційних перетворень 1917 року та подальшого розпаду Російської імперії релігійне питання в ряді її колишніх регіонів інколи виступало певним каталізатором подій, впливаючи не лише на існуючу ситуацію, а і закладаючи підвалини для майбутніх взаємовідносин суспільства з державними органами влади. Таким чином, розглядаючи революційні події 1917 року на теренах України достатньо важливо звернути увагу на всі здобутки та прорахунки державних діячів того часу стосовно вирішення зокрема і релігійного питання в часи зародження нового державного утворення. Про актуальність дослідження даного питання в свою чергу може засвідчити той факт, що більшість населення Наддніпрянської України того часу православну віру сприймала ще і як свою національну ознаку.

Тривала відсутність на теренах України національних шкіл, закладів культури сформували ситуацію, коли православна церква стала ключовим осередком з формування у населення проросійського світогляду.

Про те, яке місце і роль відводились релігії в справі впливу на тогочасне суспільство, в свою чергу, може засвідчити розгалужена мережа центрів релігійного життя в Україні. Так, з часів царату на території України в час революційних змін продовжували служіння дев'ять православних єпархій: Холмська, Волинська (з кафедрою в Житомирі), Подільська (з кафедрою в Кам'янці), Київська, Чернігівська, Харківська, Катеринославська, Полтавська, Херсонська (з кафедрою в Одесі), якими правили митрополит (у Києві), три архієпископи і п'ять єпископів. Також, окрім владик, правлячих єпархіями, на території України було 16 єпископів вікарних, що поділялись поміж окремими єпархіями: у Київській єпархії – 4 вікарних єпископи (Чигиринський, Уманський, Канівський і Черкаський), у Волинській – 3 (Кременецький, Володимир-Волинський і Острозький), у Херсонській – 3 (Новомиргородський, Єлісаветградський та Миколаївський), у Подільській – 2 (Вінницький та Балтський), у Полтавській – 1 (Прилуцький), у Харківській – 1 (Сумський), у Катеринославі – 1 (Павлоградський). Таким чином, на теренах України до московської революції було 25 єпископів [1, с. 40].

Існуючі церковні інституції, перебуваючи у повній залежності від держави, були складовими частинами державного виховного апарату. Підпорядковані владі Російського Найсвятішого Синоду, культові осередки негативно впливали на процес виховання в українців почуття національної гідності, самоповаги. Ставши на відверто антиукраїнські позиції, вони витісняли елементи української культури із богослужбової практики, активно нав'язували свій стиль життя, церковні звичаї і традиції [2, с. 13]. Виконуючи замовлення царату, релігійні діячі своїми проповідями формували в українців потрібну думку, світогляд та настрої. З цією ж метою, в усіх українських православних церквах, для зміцнення єднання України та Росії, було заборонено говорити й друкувати проповіді українською мовою, щорічно проголошувалась анафема гетьману Івану Мазепі [3, с. 16].

Для посилення русифікації українців церковні ієрархи всіляко сприяли витісненню з релігійного вжитку в Україні стародавніх українських церковних звичаїв, обрядів, спі-

вів, архітектурного стилю церков та інших ознак, за якими відрізнялась українська церква від російсько-московської. Створювалась атмосфера, де не лише пригнічувалось почуття національної гідності українців, а й губився історичний зв'язок поколінь.

З метою посилення русифікації інших народів російським урядом вже з кінця XVIII століття армія і церква перетворюються в один налагоджений механізм, де духовенству відводиться задача морального та військово-патріотичного виховання військовослужбовців на основі загальноімперських принципів. Виконання такої задачі досягалось створенням у підрозділах та частинах особливої атмосфери, яка підкреслювала святість військового обов'язку. Кожен полк мав свого покровителя, прапор вважався полковою свяциною як образ, який потрібно захищати до смерті. Священною для воїна була і присяга, ритуал прийняття якої носив релігійний характер.

Іншим значним знаряддям політичного та церковного зросійщення в Україні були духовні школи, де кандидатів у священники відразу розпочинали виховувати у ворожому до українства дусі. Потрапляючи у духовну школу, учень привчався говорити лише російською мовою і зневажати все українське. Коли ж він або студент духовної академії виявляли свою прихильність до українського національного руху, що в XX ст. набрав надзвичайної сили й успіху, то таких юнаків виганяли з навчальних закладів, а інколи арештовували та зачиняли у в'язниці [1, с. 40]. Поодиноких священників, що погоджувались відверто виявляти свою прихильність та співчуття до справи відродження рідного краю та свого народу, чекав гнів церковної влади.

Однак, в ході свого розвитку передові верстви національно-свідомих українців все з більшим негативом та відразою сприймали православну церкву та її представників в Україні. Спостерігаючи як русифіковані священники у своїх проповідях і розмовах з прихожанами-українцями плямували українських письменників та громадських діячів, часто не погоджуються правити панахиди за великого українського поета Т.Г. Шевченка [1, с. 40]. Як вищі ієрархи України, стоячи на ґрунті російського централізму й ворожого до народу бюрократизму, підтримують деспотичну великоросійську політику, плазують перед державною владою та жертвують церковно-релігійними інтересами, ганячи все українське, як щось шкідливе для православної церкви та Російської держави.

Проте з крахом царату православна церква в Україні фактично втратила державну економічну підтримку і була змушена реформуватись. В процесі революційних змін вона, поступово звільняючись від державного впливу, постала перед питанням вирішення проблеми існування в новій національній державі. У зв'язку з цим в середині церкви намітились тенденції, подібні до тих, що відбувались у суспільстві. Проявились розбіжності в поглядах на майбутнє української державності, вирішення питання ролі церкви в цьому державотворчому процесі. Однак, прийшовши до влади, національно-свідома інтелігенція з недовірою відносилась до релігійних діячів, міцно тримаючись за опозиційний до церкви дух. І як наслідок, в перші часи роботи Центральної Ради ставлення державних діячів до церковного питання якщо і не було ворожим, то в кожному разі неприхильним [4, с. 7]. Наглядним прикладом даних відносин є відповідь М. Грушевського на прохання ряду релігійних діячів, у грудні 1917 року, відкрити Секретаріат церковних справ у Центральній Раді: «Обійдемося без попів!» [5, с. 40].

Таким чином, незважаючи на те, що перед революційними подіями початку XX століття, найбільш впливовою в Україні була православна церква, вона, перебуваючи під впливом світської влади, була потужним засобом антиукраїнського виховного та ідеологічного впливу на свідомість громадян. Внаслідок цього політичні лідери Центральної Ради не змогли забути її попередню діяльність та в повній мірі використати ті потенціа-

льні можливості які вона могла надати при формуванні нової держави.

Список використаних джерел:

1. Біднов В. Церковна справа на Україні / В. Біднов // Православний вісник. – 1993. – №1-3. – С. 39-52.
2. Шуба О.В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз): автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02 / О.В. Шуба. Львівський державний університет імені Івана Франка. – Львів, 1999. – 25 с.
3. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. – К.: Укр. письменник, 1994. – 413 с.
4. Андріївський А. Церква й Нація / А. Андріївський // Нація в поході. – 25 травня 1940. – Ч. 5-6. – С. 7-12.
5. Ульяновський В. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (доба Української Центральної Ради): навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 200 с.

ДОБА ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ІСТОРІЯ, СПОГАДИ, УРОКИ)

КЕЛЬМАН Михайло Степанович,

д.ю.н., професор, професор кафедри теорії та філософії права ННІПП НУ «Львівська політехніка»

ФЕДАК Олена Ростиславівна,

курсант III курсу факультету №2 Львівського державного університету внутрішніх справ

Українська держава Гетьмана Павла Скоропадського проіснувала недовго (7,5 місяця). Але це був час, насичений важливими і повчальними подіями.

Зазначимо, що цю подію 29 квітня 1918 року (державний переворот) інтерпретують неоднозначно (обраний «всенародно», вчинено переворот з оперттям на німецькі багнетти). Ідея перевороту, як і основна державна концепція визріла у П. Скоропадського задовго до того, як в Україні з'явилися німецько-австрійські війська (були запрошені 23 лютого 1918 р. Центральною Радою). Зазначимо, що причиною дій П. Скоропадського стала практично повна неієздатність Центральної Ради. Наголосимо, що встановлення твердої влади П. Скоропадським врятувало проголошену IV Універсалом українську незалежність, бо при збереженні фактичного безвладдя за часів Центральної Ради німці мали намір запровадити в Україні звичайний окупаційний режим.

Докладний аналіз помилок Центральної Ради, які, зрештою, призвели до її повного паралічу, можна знайти в неупередженому викладі в «Українській історії» В. Петровського [1, с. 288-293], у відносно старій книзі І. Нагаєвського (відмова від формування збройних сил, брак продуманої аграрної політики, небажання «свідомих» українців («саботаж 18 року», за словами Євгена Маланюка) будувати незалежну державу не